

مقدمه

مقاله فعلی به بررسی استفاده ترکیبی از رویکردها و شیوه‌های کیفی و کمی جهت مطالعات کشوری می‌پردازد. در این مقاله

خصوصیات عمده این شیوه‌ها و نیز نقاط ضعف و قوت آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد. شیوه‌های مزبور منابع بالقوه زیادی از جنبه کیفیت داده‌ها، عمق درک و نیز تحلیل خط و مشی‌ها را به دنبال دارند. همچنین نمونه‌های عملی مطالعات صورت گرفته با استفاده از شیوه‌های قید شده در این مقاله ذکر گردیده‌اند.

عدم وجود ترکیبی از شیوه‌های تحقیقی کمی و کیفی در گذشته موجب گردیده تا محققین در علوم اجتماعی نتوانند چالش‌های قومی جوامع را به خوبی درک نمایند. اما طی سال‌های اخیر، محققین بیشتری تلاش نمودند تا از هر دو شیوه ذکر شده در مطالعات خویش بهره‌برداری کنند. این امر به ویژه در حوزه مطالعاتی توسعه بین‌المللی، رفاه و فقر (در کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه) و ارزیابی سیاسی صدق می‌کند.

در واقع، در مطالعات پیرامون توسعه، این اتفاق نظر وجود دارد که شیوه‌های ترکیبی (کمی و کیفی) می‌توانند دانشی را خلق کنند که از نظر اجتماعی سودمندتر بوده و از تأثیر بیشتری برخوردار است.

¹David Hulme, Integrating Methodologies in Quantitative and Qualitative Research. Global poverty research group. 2007. p46

از این شیوه‌ها در امور مطالعاتی مربوط به بانک جهانی بهره‌برداری می‌شود. مؤلف در این مقاله موارد زیر را دنبال می‌کند:

۱- ایجاد یک بررسی کلی و چگونگی بهره‌برداری از تکنیک‌های مربوط به استفاده از ترکیبی از دو روش مطالعاتی کمی و کیفی در چارچوب مطالعات موضوعی کشورها.

۲- ارزیابی مزیت‌های مربوط به ترکیب روش‌های قید شده.

۳- بررسی نمونه‌های عملی مربوط به استفاده از روش‌های ترکیبی کیفی و کمی در مطالعات.

۴- ارائه مشاوره در زمینه گام‌هایی که بایستی در آینده در این زمینه برداشته شود.

نویسنده مقاله بر روی کاربرد عملی شیوه‌های ترکیبی تأکید داشته و با توجه به نکات قوت و ضعف شیوه مزبور ابتدا به تعریف آن پرداخته است.

وی معتقد است تفاوت‌های بسیار پیچیده‌ای بین این دو شیوه وجود دارد و نیز مباحث متعددی در این مورد که دقیقاً شیوه‌های کمی و کیفی چه نوع شیوه‌هایی هستند و چگونه می‌توان بین آن دو تمایز قائل گردید و نیز چگونه می‌توان آنها را مقایسه نمود، در جریان می‌باشد.

شیوه‌های کمی تحقیقاتی به آن قبیل مطالعاتی اطلاق می‌شوند که عمدتاً در آنها تحلیل‌های آماری داده‌های جمع‌آوری شده صورت می‌گیرد و طیف وسیعی از جمعیت را شامل می‌گردد. (نظیر جمعیت کشوری، منطقه‌ای، گروه‌های قومی، جنسیت و غیره).

شیوه‌های کیفی عمدتاً بر روی مطالعات پیرامون تحلیل‌های نقلی متمرکز است. داده‌های مربوطه معمولاً از طریق شیوه‌های قوم‌نگاری (مذاکرات، مصاحبه‌های نیمه ساختاری، سوابق زندگی، مشاهدات و تاریخچه‌های شفاهی) و یا شیوه‌های مشارکتی (مذاکرات یک گروه خاص، طراحی جوامع و تحلیل بنیادی، تحلیل فرصت‌ها و غیره) جمع‌آوری می‌گردد.

این شیوه عموماً بر روی مطالعه پیرامون افراد و شیوه‌های قوم‌نگاری متمرکز است که می‌توان آن را به سیاست‌ها و نیز نهادهای فعال در این زمینه تعمیم‌داد. در این شیوه

مذاکرات و مصاحبه‌های نیمه ساختاری، بررسی مستندات، نقشه‌ها، عکس‌ها و دیگر شیوه‌های تاریخی دخالت دارند.

در بیشتر موارد، مطالعات و تحقیقات به سمت رویکردهای کمی و یا کیفی گرایش دارند.

در این ارتباط، جامعه‌شناسان عموماً از داده‌های کمی برای درک شرایط گروه‌هایی که مشغول مطالعه پیرامون آنها هستند استفاده می‌کنند.

شمار زیادی از اقتصاددانان نئوکلاسیک که سرگرم مطالعه پیرامون رفاه (و دیگر موضوعات) هستند از ارزیابی‌های ذهنی استفاده می‌کنند.

در بخشی از مقاله موصوف موضوعی تحت عنوان «درک شیوه‌های قوم‌نگاری/ جامعه‌شناسی و مشارکتی» به رشته تحریر در آمده و در آن نویسنده بر روی این نکته تأکید نموده است که اکثر ادبیات علمی اجتماعی مربوط به رویکردهای کیفی که در مطالعات ترکیبی مورد استفاده قرار می‌گیرد، بر روی شیوه‌هایی تأکید دارد که توسط جامعه‌شناسان کیفی و قوم‌شناسان مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در مطالعات توسعه‌ای، ادبیات مربوطه تأکید بیشتری بر روی کاربرد شیوه‌های «مشارکتی» به عنوان عنصر تأثیر گذار در شیوه‌های کیفی دارد.

شیوه‌های مشارکتی هم اینک در تحلیل کشوری نهادینه شده‌اند بطوریکه اقتصاددانان نئوکلاسیک بر این باور هستند که تمامی کارهای کیفی، مشارکتی هستند (از شیوه مشارکتی استفاده می‌کنند).

دلیل این که شیوه‌های مشارکتی در کشورهای در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته و شیوه‌های قوم‌نگاری در کشورهای صنعتی مورد تأکید قرار گرفته کمتر مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. البته تا حدی می‌توان دلیل این امر را به قدرت مردم در کشورهای صنعتی و طبقات متوسط در کشورهای در حال توسعه ربط داد.

در بخش دیگری از مقاله فعلی موضوع «نقاط ضعف و قوت شیوه‌های کمی و کیفی» مورد بحث قرار گرفته و مؤلف به این نکته اشاره دارد که استفاده از شیوه ترکیبی کمی و کیفی موجب می‌گردد تا نقاط قوت هر دو شیوه نتوانند خود را به وضوح نشان دهند، همچنین دشوار خواهد بود تا بتوان بر نقاط ضعف یک شیوه خاص فائق آمد.

اما این عقیده رایج وجود دارد که شیوه‌های ترکیبی می‌تواند بهترین کاربردهای کیفی و کمی را در تحقیقات داشته باشد.

بسیاری از شیوه‌های بالقوه وجود دارد که در آنها ترکیبی از شیوه‌های کیفی و کمی می‌تواند نقاط قوت هر دو شیوه را به خود جلب کند.

تحقیقات مبتنی بر شیوه‌های کیفی و کمی می‌تواند موجب پدید آمدن پایگاه‌های داده‌های غنی‌تر را فراهم سازد.

تحقیقات کیفی می‌تواند ارتباط بین فرآیندهای مختلف را تشریح نماید.

از موارد قوت شیوه‌های ترکیبی کمی و کیفی می‌توان موضوعات زیر را نام برد:

نتایج به دست آمده از تحقیق را می‌توان به تمامی افراد شرکت کننده تعمیم داد، نتایج به دست آمده را می‌توان برای مقایسه به گروه‌های اقتصادی اجتماعی تقسیم نمود، معتبر بودن داده‌ها و یافته‌ها شاخص‌های قدرتمندی را جهت هدایت و اعمال سیاست‌ها پدید می‌آورد، محققین فرصت دستیابی به داده‌ها در زمینه موضوعات دشوار نظیر خشونت‌های داخلی را به دست می‌آورند و چارچوب‌های توصیفی نوآوری و خلاقیت ایجاد می‌شود.

از موارد ضعف شیوه‌های ترکیبی کمی و کیفی می‌توان عناصر زیر را نام برد:

نشان دادن شیوه‌های جمع‌آوری داده‌ها دشوار می‌باشد، سطح پایین معیار استاندارد در کار محققین مشهود می‌شود، تکمیل تحقیق و مطالعه غالباً منوط به یک فرد خاص می‌شود، عموماً نمی‌توان نتایج تحقیق را تعمیم داد، یافته‌ها کمتر در سیاست‌ها تأثیرگذار هستند، علی‌رغم وجود داده‌های زیاد اما کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

از نکات عمده‌ای که در تحقیقات ترکیبی کمی و کیفی وجود دارد هزینه‌های آن و نیاز به افراد بیشتر و انجام فعالیت‌های میدانی مربوط به مطالعات ترکیبی به معنای هزینه‌های اجتناب‌ناپذیر بیشتر است.

طراحی تحقیق، جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آنها نیاز به زمان بیشتری دارند. برقراری

ارتباطات بین اعضاء تیم تحقیق نیز به صرف انرژی بیشتری نیاز دارد.

هچنین این احتمال وجود دارد که محققین کمی و کیفی، در مورد داده‌های ترکیبی به دست آمده نگرش‌ها و تفسیرهای متفاوتی با یکدیگر داشته باشند.

مؤلف در بخش دیگری از این مقاله، چارچوبی را برای گزینش ساختار تحقیقات ترکیبی معرفی نموده است.

در این چارچوب، سه عنصر اصلی طرح تحقیق در قالب سه سوال به شرح زیر مطرح گردیده است:

آیا مطالعه مورد نظر خود اتکا است؟ (آیا تمامی داده‌های خود را جمع‌آوری می‌کند؟)

چگونه مطالعه و تحقیق شیوه‌های کمی و کیفی را ترکیب می‌گردند؟

چه شیوه ترکیبی خاص انتخاب می‌شود؟

الف- کمی و قوم نگاری؟

ب- کمی و مشارکتی؟

ج- کمی، قوم نگاری و مشارکتی؟

د- شیوه مشارکتی که در آن هم داده‌های کمی و هم کیفی وجود دارند؟

این احتمال وجود دارد که با استفاده از یک شیوه خاص (معمولاً شیوه مشارکتی) بتوان داده‌های کمی و کیفی را برای تجزیه و تحلیل به دست آورد. این شیوه اخیراً مورد استفاده قرار می‌گیرد گرچه قبلاً توجه سیاستمداران کشورهای آسیایی و آفریقایی را به خود جلب کرده است.

ادغام شیوه‌های کمی، کیفی و مشارکتی احتمالاً متداولترین شیوه ترکیبی برای مطالعات در سطح ملی است که بر روی تغییرات شرایط اجتماعی و اقتصادی تأکید دارد. در مبحث دیگری از مقاله فعلی، شیوه تحقیقی مشارکتی که در آن از داده‌های کمی و کیفی استفاده می‌شود مورد بحث و بررسی قرار گرفته و به این نکته اشاره گردیده که این شیوه در چندین کشور مختلف با هدف ارزیابی وضعیت فقر در آن کشورها مورد استفاده قرار گرفته است. در شیوه یاد شده هفت گام به شرح زیر برداشته شده است:

- گام اول: تشکیل یک گروه که نمایندگی جامعه را به عهده داشته باشد. این گروه برخی اوقات شامل مردان و زنان مجزا می‌باشد.
- گام دوم: توصیف اهداف برای گروه‌ها.
- گام سوم: شیوه‌های مشارکتی به کار گرفته می‌شود و هر گروه مسیری را طی می‌کند.
- گام چهارم: بررسی وضعیت گروه در دست تحقیق.

- گام پنجم: مشخص ساختن گروه در دست تحقیق و نسبت دادن آن با طبقه محرومی از جامعه.
  - گام ششم: نمونه تصادفی از گروه مورد نظر در هر طبقه.
  - گام هفتم: انجام مصاحبه‌های مشروح‌تر با اعضاء گروه برای یافتن دلیل محرومیت آنها.
- پس از جمع‌آوری داده‌ها، تیم تحقیق یافته‌های خود را جمع‌بندی می‌نماید و اطلاعات کیفی و کمی ارائه می‌گردد.
- مقاله «ترکیب تحقیقات کمی و کیفی پیرامون مطالعات موضوعی کشورها» دارای هفت بخش زیر است:

بخش اول: مقدمه

بخش دوم: شیوه‌های تحقیقات کیفی و کمی

بخش سوم: نقاط قوت و ضعف شیوه‌های کمی و کیفی.

بخش چهارم: هزینه‌های صرف شده (جهت کاربرد شیوه‌های تحقیقات کمی و کیفی)

بخش پنجم: چارچوبی جهت گزینش ساختار تحقیقات کمی و کیفی.

بخش ششم: کاربرد عملی شیوه‌های تحقیقات کمی و کیفی در سطح کشوری.

بخش هفتم: نتیجه‌گیری‌ها و پیشنهادات.

نتیجه تلخیصی:

یکی از ابزارهای عمده جهت کارهای مطالعاتی، استفاده از روش تحقیق مناسب جهت جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز می‌باشد. از عمده‌ترین روش‌های تحقیقی که امروزه در مجامع علمی و دانشگاهی مورد استفاده قرار می‌گیرد، روش‌های تحقیقات کمی و کیفی هستند و معمولاً محقق یکی از این شیوه‌ها را جهت کار مطالعاتی خود انتخاب می‌کند. با توجه به این که مقاله فعلی به تشریح هر دو روش مورد نظر پرداخته و ترکیبی از آنها را برای کار مطالعاتی موفق پیشنهاد می‌کند، به نظر می‌رسد که مطالعه این مقاله می‌تواند برای تمامی دانشجویان دانشگاه دفاع عالی ملی مؤثر باشد. طی سالیان اخیر، گرایش‌های مطالعاتی به سمت برخوردارگی از روش‌های تحقیقی کمی و کیفی با هدف دست‌یابی به اهداف مورد نظر سوق داده شده است.

شناخت و آگاهی کافی از شیوه های تحقیقاتی کمی و کیفی و استفاده همزمان از مؤلفه های این شیوه ها می تواند به محقق کمک کند تا محصول مطالعاتی خود را با کیفیت بهتر و درجه مقبولیت بالاتر ارائه دهد.

ترکیبی از شیوه های تحقیقی کمی و کیفی از یک سو دست محقق را برای استفاده از ابزارهای مختلف برای انجام مطالعات و تحقیقات باز می کند و از طرف دیگر گستردگی و وسعت دامنه این ابزارها می تواند وی را با چالش هایی نیز مواجه سازد. هر قدر دامنه ابزارهای استفاده شده در تحقیق گسترده و متنوع باشد، به همان میزان نیز محقق باید انرژی و سرمایه زیادی را صرف نماید تا بتواند نتایج مطلوب که همانا دستیابی به اهداف تحقیقاتی علمی، سنجیده، معقول، منطقی و محکمه پسند است به دست آورد.

به نظر می رسد استفاده از شیوه های تحقیقاتی کمی و کیفی توأمأ کار نسبتاً دشواری است اما با توجه به نقاط قوتی که در هر یک از این شیوه ها وجود دارد می توان ادعا نمود که کیفیت داده ها و اطلاعات به دست آمده و قابلیت تجزیه و تحلیل آنها می تواند در حد بالایی باشد به نحوی که نتایج حاصله با کمترین چالش روبرو خواهد بود. در مجموع با توجه به مزایای ذکر شده در مقاله پیرامون ترکیب شیوه های تحقیقاتی کمی و کیفی می توان این ادعا را مطرح کرد که این شیوه در مقایسه با دیگر شیوه های مطالعاتی می تواند کارسازتر باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پڙهه ښکاري ځاي ځانسان او مطالعات فرانسې
پرتال جامع علوم انساني